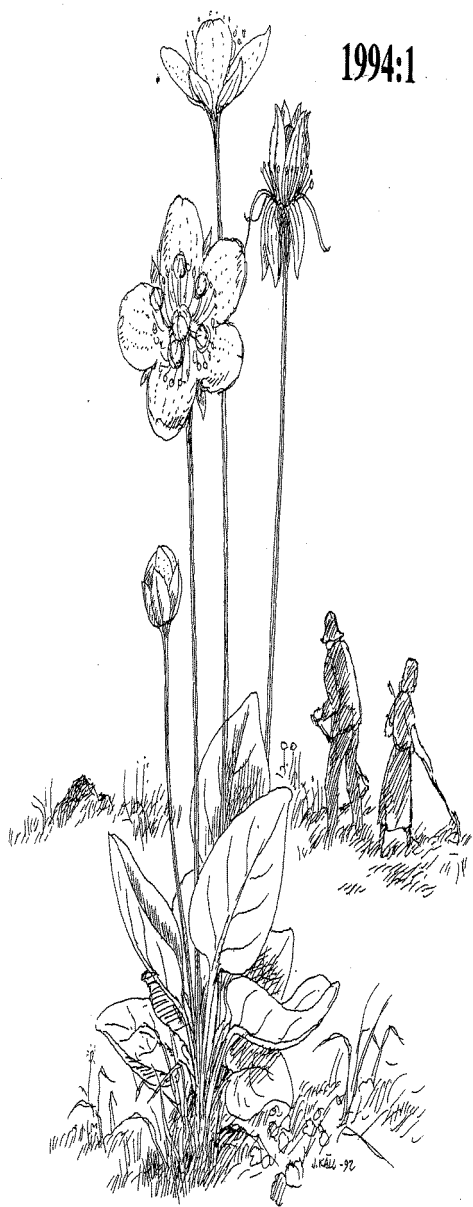


PARNASSIA

1994:1



PARNASSIA

Medlemsblad för Föreningen Smålands Flora Årgång 7 1994 nr 1

för år 1994 är 40 kr

Föreningen Smålands Floras postgiro 66 29 27 - 3

adress: c/o Christoffersson; Götradsgratan 8; 341 39 Ljungby

Styrelseledamöter i Föreningen Smålands Flora 1993-94

Ordförande	Allan Karlsson; Liljeholmsvägen 6; 575 39 Eksjö tel 0381 - 104 16
Vice ordförande	Curt Mossberg; Kulladalsgatan 47; 352 36 Växjö tel 0470 - 158 71
Sekreterare	John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda tel 0499 - 300 06
Kassör	Ingvar Christoffersson; Götradsgratan 8; 341 39 Ljungby tel 0372 - 143 83
Övriga ledamöter	Crister Albinsson; Örnellsgratan 27; 392 30 Kalmar tel 0480 - 289 69 Birger Danielsson; Blågård; 598 95 Vimmerby tel 0492 - 550 43 Margareta Edqvist; Syrengatan 19; 571 39 Nässjö tel 0380 - 106 29 Thomas Karlsson; Botaniska Museet, Östra Vallgatan 18; 223 61 Lund tel 046 - 13 83 00 Tommy Merkert; Orkestervägen 27; 574 34 Vetlanda tel 0383 - 165 97 Barbro Otterstedt; Högabergsgatan 12; 331 41 Värnamo tel 0370 - 104 36 Göran Wendi; Högstorpssvägen 142 B; 352 42 Växjö tel 0470 - 227 33
Redaktör	Jan-Erik Hederiks; Tranemansgatan 32; 252 49 Helsingborg tel 042 - 14 03 91

Omslagsbilden visar slätter i en äng med slätterblomma (teckning av John Käll)

Nu skriver vi!

FLORAFÖRFATTARNA GENOM JOHN CHRISTOFFERSSON

Till glädje för alla läsare av Parnassia vill jag tala om, att floraförfattandet nu är i full gång.

Jag håller på med biotopbeskrivningar för de olika arterna.

Så här kan det se ut:

LUNDBRÅKEN

Särskilt i bäckdalar och raviner och i skogsmark genomslad av yt- eller källvatten. Typiska växtplatser är granskogssluttningar, bäckdälder samt alkärr. Också vid mera stillastående vatten: sumpskog, små skogskärr, skogskanten mot kärr och mossar, t o m ute vid mossegölar. Helst på blöta eller fuktiga, mulrika och inte alltför näringsfattiga växtplatser, ibland torrare. Barr- eller lövskog (sällan taliskog).

I odlad mark i bryn och hagar samt på åkerholmar etc, särskilt i anslutning till block, i risen och vid stengärdsgårdar (någon gång i stenfoten till byggnader). Ofta vid skogsdiken.

Blöt till frisk, gärna genomslad mark. Helst i mylla på morän. Halvskugga-skugga.

Ofta i blandbestånd med följande art.

NORDBRÅKEN

Vid bäckar, i alkärr, fuktiga raviner och dalar i skog eller annan genomslad skogsmark. Också i miljöer med mer stillastående vatten, särskilt sumpskogar. Mindre ofta mer eller mindre torrt. Då vanligen i multrik miljö: rasmarker, glesa och blockiga skogar och dungar. Också funnen i blockig hälltallskog.

Inte sällan på av människan påverkade platser, t ex i dikade skogskärr och gamla mossodlingar, på diskessvallar, i åkerholmar och stenrisen.

Vät-tämligen torr, väl syrsatt eller genomluftad jord (helst mull, också råhumus och torv), särskilt på morän. Halvskugga-skugga.

Växer oftast i grupper eller mindre bestånd, gärna blandad med lundbråken.

John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; 570 76 Ruda

Till alla prenumeranter

Inbetalningskort för prenumeration för 1994 medföljer det här numret av Parnassia. Avgiften är 40 kr, och för den får du två nummer. Glöm inte ange namn och adress när Du prenumererar på Parnassia via postgirot. Vi kan ju inte skicka tidskriften när vi helt saknar uppgifter om inbetalaren.

När Du värvar nya prenumeranter, så be dem anteckna **ny prenumerant** på inbetalningskortet. Fungerar inte Din prenumeration så ring eller skriv till mig.

Ingvar Christoffersson; Göträdsgatan 8; 341 39 Ljunghy; tel. 0372 - 143 83

Ur den botaniska 1700-talshistorien från norra Kalmar län

BIRGER DANIELSSON

Petrus Holmberger

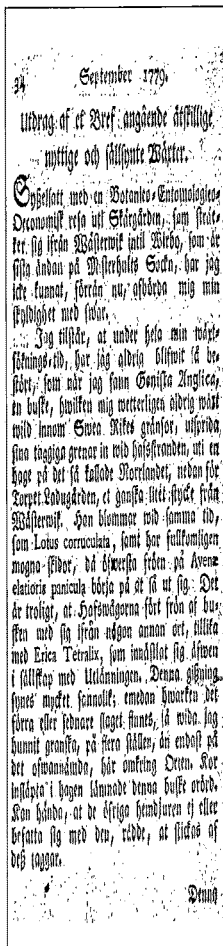
Carl von Linné tog inte vägen genom norra Kalmar län vid någon av sina landskapsresor söderöver. Men en av hans lärjungar, Petrus Holmberger, kom att verka som "collega scholae" i Västervik åren 1777–79.

I Patriotiska sällskapets Hushållnings-journal för september 1779 berättar Holmberger om en botanisk-entomologisk-ekonomisk resa som han företagit i skärgården mellan Västervik och Virbo i Misterhults socken. Av titeln "Utdrag av ett brev om åtskilliga nyttiga och sällsynta växter" kan man dra slutsatsen att berättelsen blivit inkortad före publiceringen.

Redan på Norrlandet "ett ganska litet stycke från Västervik" blev han bestört när han fann *nålginst* vid havsstranden i en hage nedom torpet Ladugården. På samma ställe såg han också *klockklung* och förmodade att frön av båda arterna fört dit av havsvågorna "från någon annan ort". Det var tydligen första fyndet av vilt växande *nålginst* i Sverige, ty i

Liljeblads flora (3:e upplagan 1816) upptas bara "Norrlandsängen" vid Västervik som växtplats i landet. Göran Wahlenberg omnämner inte arten alls i Flora Suecica 1824–26. Definitivt förstörd blev lokalen när Västerviks ländsticksfabrik uppfördes kring 1860.

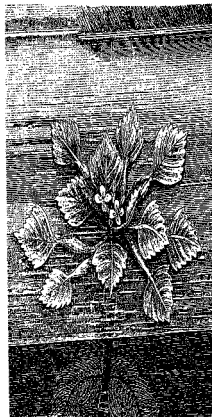
Holmberger träffade naturligtvis på *vejde* och *klibbiglim* ute på skären. Han uppges också *bergkårel* och *knylhavre* därifrån, fjärran från kulturen. På några obebodda småöar utanför Virbo hade *kryddkrassing* etablerat sig väl på havsstranden, och han träffade på enorma mängder *skörbjuggsört* där.



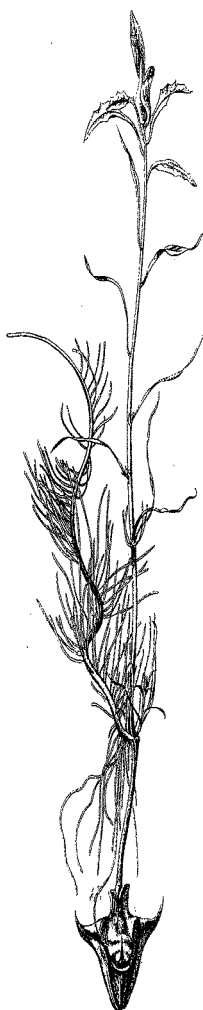
Sjönöten

Väl i Misterhult tog Holmberger en avstickare inåt skogarna till byn Solgång för att leta efter *sjönöten*. Han berättar om en "mer än tre fjärdingars besvärliga gång över berg, backar och bråte" innan han nådde byn. (Sulegång som byn heter numera är fortfarande en verklig avkrok, men det går nu att ta sig dit per bil om man kör försiktigt.) En "gubbe" som kände till *sjönöten* rodde honom ut på den närlägna Hemsjön. Ett enda exemplar kunde då hittas. Vägvisaren hade tidigare sett arten även i tre sjöar några kilometer längre ner i Viråns vattensystem. Arten är ettårig och fastnade lätt i "dämpenoten", ett fiskeredskap då på modet, som enligt författaren starkt bidrog till artens utdöende.

Holmberger var noga med att skriva att Solgång låg i Småland, Linköpings stift och Misterhults socken. Kanske ville han därigenom på ett fint sätt rätta till Linnés uppgift om *sjönöten* i Flora Suecica, där byn Solgång placeras i



Sjönöt
Ur Växternas liv



Groddäplanta av sjönöt
Ur Växternas liv

Östergötland. Varifrån Linné för övrigt fått uppgiften (han anger även Hökesjön i Lemnults socken som växtplats, där dock såväl *sjönöten* som själva sjön senare förgäves eftersökts!) är oklart, men artens förekomst i Småland figurerar i ett par handskrifter från

sekllets början.

Den siste som såg *sjönöten* växa i Misterhult var ovannämnde Samuel Liljeblad, som insamlade den någon gång på 1790-talet. Liljeblad var professor i botanik i Uppsala och utgivare av den första floran på svenska: "Utkast till en svensk flora" 1792. (Det anspråkslösa utkastet omfattar 760 sidor i 3:e upplagan 1816!) Liljeblad är ett intressant namn eftersom han hade rötter i Vimmerbytrakten. Tyvärr tycks han inte ha lämnat efter sig något om födelsebygdens växter, och hans flora som är starkt inriktad på arternas egenskaper och nytta, innehåller få växtgeografiska uppgifter.

Calendarium Florae

Petrus Holmberger återkom 1780 i Hushållnings-journalen med "Calendarium Florae kring Västervik för år 1779". Här skriver han bland annat om vilken dag växterna slog ut sina blommor. Det var tydligen en tidig vår det året: *aprikosen* blomnade redan den 24 februari vid Hammarskjölds Virbo och den 1 april såg han de första *körbsbärslommorna*. Sedan blomnade växterna slag i slag, vilda som odlade. Vidare skriver han om huruvida växterna ätas eller ratas av djuren. Det var ett ämne som intresserade honom mycket sedan tidigare, även om hans doktorsavhandling under Linné: "Botanisk-ekonomisk avhandling om foder till tamhöns" var lite speciell. Som ett lite udda exempel ur hans Calendarium kan anföras kommentaren till *lundbräsman*: "detta ej mycket förekommande species tycker fåret om, men svinet gäspar åt det!" Artikeln innehåller också några intressanta växtfynd. *Sommarfläder* uppges växa på Norrlandsängan. Här finns den efter 200 år fortfarande kvar i ett livskraftigt bestånd på en väglänt. På den tiden fanns arten även "nedom vindbron", alltså vid Stora strömmen in till Slottsholmen. Idag finns där en modern klaffbro men ingen *sommarfläder*.

Det blev bara ett års växtobservationer kring Västervik. Redan i slutet av 1779 flyttade Holmberger till Norrköping. Småningom gick han liksom flera av hans kolleger över till prästyrket – utbildningen var inte så specialiserad på den tiden!

Källor utöver ovanstående:

Bibliotheca Botanica Suecana, 1924: Personuppgifter och litteratur.
Botaniska Notiser, 1884: Sjonöten historia.
Svensk Botanisk Tidskrift, 1920: Ytterligare om sjönöten.

Birger Danielsson; Bläddra; 598-95 Vimmerby

Där inget annat meddelas är bilderna i detta nummer av Parnassia är tagna ur Olaf Hagerup, Vagn Petersson, Botanisk atlas. 1956 - 60

Gamla växtnamn i Småland 3

JOHN CHRISTOFFERSSON

Miniserien med småländska växtnamn avslutas här.

Jungfru Marias växter

Den heliga jungfrun levde fortfarande intensivt i allmogens medvetande långt efter att Sverige blivit ett protestantiskt land. Många växtnamn tillägnades henne, oftast på de blommor man uppskattade mest.

jungfru Marie ögonhår = sleshår (Hallaryd; växten användes mot ögonsjukdomar)
jungfru Marie lårar = backnejlika (Högsby)
(jungfru) Marie hårbånd = jungfrulin (norra Kalmar län)
Marie förklä, jungfru Marie skört och förklä = jungfru Marie nycklar (Hinneryd, Virestad)
Marie kyrknycklar = jungfru Marie nycklar (Locknevi)
jungfru Marie nycklar = gullviva (Tofteryd)
marie-lin (Tofteryd), *jungfru Marie hör* (Kronobergs och Jönköpings län), *jungfru Marie to* (Kalmar län) = jungfrulin ("hör" och "to" = lin)
jungfru Marie to = darrgräs (Dalhem)
(jungfru) Marie sänghalm = gulmåra (flera socknar; växten troddes lindra barnbördssmärter)
jungfru Marie sänghalm = backimjan (Långeryd)
jungfru Marie bär = stenbär (Långemåla)

Vackra namn

Precis som nu tyckte man förr i tiden, att vackra växter borde ha vackra namn!

gullskål (Göteryd), *solöga* (Tofteryd) = smörblomma
soldatögon = ärenpris (Högsby)
vackra gossar = strandtrift (Mönsterås)
vackra flickor = tusensköna (Dalhem, Blackstad)
dockkjol = lungört (Odensvi)
brudpärlor = pärlhyacint (södra Kalmar län)
himmebskrus = krusenfana (Odensvi)
hjäransfröjd = hjekonvalj (Tofteryd)

Fantiserande namn

Dessa namn anknöt ofta till bibliska föreställningar – det mest välkända exemplet är väl *Herrens hand* eller *Herrens händer* på jungfru Marie nycklar.

Kristi törne = berberis (Torsås)



knippfryle

Kristi ris = dvärgbjörk (Vrå; man anslåg, att Jesus gisslats med dvärgbjörk, och sedan dess vilar en förbannelse över denna buske, så att den inte kan växa sig hög som andra björkar)

Jakobs stige = blågull (Västra Torsås, Väckelsång)

Sveriges flagga = lundkovall (Väckelsång)

färfaderns byxor (Väckelsång), *morfars skägg* (Målila) = knippfryle

det brustna hjärtat = löjnantshjärta (Ås)

trohet förväst = ögontröst (Långaryd)

Humoristiska namn

gubbslok = bergslok (Högsby)

gubbatarmar = björnbär (Gullabo, Torsås; i Skåne kallades blåhallon *käringatarmar*!)

bondfes = vitmåra

barnafes (Älmeboda), *barnaskit* (Kronobergs län) = gulmåra

barnasket = maskros (Nässjö)

nämndemansnösor = skräppor (Södra Vi)

frysstyckling = snödroppor

bondlätija, *bonnalate* = kvickrot, baldersbrå m fl arter, som lydde på en mindre flitig lantbrukare

torparcypress = en (Sunnerbo)

smållandslöver = ljung (Göteryd, Långaryd)

gällarydsklöver = ljung (Fryele – som är grannsocken till Gällaryd!)

Nedsättande namn

De nedsättande namnen drabbade särskilt de "odugliga" och skadliga växterna, i synnerhet om de genom sitt utseende ingav "falska förhoppningar". Det vanligaste sättet att visa sitt förakt var att äsätta dem djurepiet.

hundlök = back- och sandlök (Torsås, Vena, Hallingeberg)

kattblomma = kråkvicker (Södra Hestra)

musärt = vickerarter (västra Småland)

tranärt (Tofteryd, Gränna), *kråkärter* (flera socknar) = kråkvicker

fesärt = trohgen sommarvicker (Svartorp)

kråkkorn = kråkvicker (Svenarum)

kråkefötter, *kråkefötter* = revsmörblomma (Kronobergs och västra Västerbottens län)

kråkvio = styvmorsvio (Berga)

döder = lomme (Högsby; "döder", "döder" = "oduglig växt")

döder = lindkdra (Hossmo)

galtgädd = trampört (Ålgö)

jordkorn = spargel, vålarv etc (Tofteryd, Fryele)

spethavre (västra Småland), *tattarhavre* (Vireda) = purhavre

gökens havre = ängsvingel (Högsby)

skethalja = svärdsilja (Torsås; för att fröna i haljorna var odugliga eller på grund av den dyga växtplatsen?)

ornbär (Blackstad), *råbensbuske* (Fryele) = skogsolvan (bären ansågs giftiga)

fattigmanstobak = bitterpilört (Hallaryd; på grund av den skarpa smaken)

Namn grundade på missförstånd

De flesta växtnamn inom denna grupp har uppstått genom att man inte klart uppfattat de namn man hört och sedan gjort sina egna tolkningar. I andra fall har man blandat ihop arter eller gett dem namn efter egenskaper, som de i själva verket inte har.

lille vännen = lavendel (Madesjö, Ålseda)

barba-ris = berberis (Gränna, Förlösa)

hageltorn = hagtorn (Sunnarbo)

vallmora = vallmo (Kronobergs län)

nar-sissa = narcisser (Kalmar län; man uppfattade det som om namnet skulle ha något samband med kvinnonamnet Sissa)

kalmarröt = kalmarrot (Högsby)

gräspärv = åkerspärv (Blackstad; det man egentligen menade var väl "gräspärv")

primlave = gullviva (Markaryd; efter det latinska namnet *Primula veris*)

ulljan = johannesört (Högsby; efter det latinska namnet på johannesoljan, *oleum hyperici*)

jordäpple = potatis (Långemåla; sammanblandning med det ganska vanliga "jordpäron")

färligbärbuske = fläder (Ålseda; sammanblandning med annan buske med giftiga bär)

olvanbärbuske = tibusi (Ålseda)

oliver, olivelöv = murgrova (Dahlem)

pors, porsis = skvattram (flera spridda socknar)

John Christoffersson; Villa Vibo, Långemåla; S70 76 Ruda

Nästa nummer av Parnassia

Vi hoppas att följande tidsplan för utgivningen av Parnassia 1994:2 skall kunna följas:

inlämnande av artiklar	senast 15 september;
redigering	klar 15 oktober;
tryckning och utskick	klart 5 november.

Var inte rädd för att skicka in en artikel – kort eller lång spelar ingen roll!

Meningen är att innehållet i Parnassia skall skapas av läsarna, och artiklarna skall vara av olika slag. Det går bra att ta kontakt med vilken som helst av oss.

Ingvar Christoffersson; Götradsgratan 8; 341 39 Ljungby; tel 0372 – 143 83

Thomas Karlsson; Botaniska Museet, Östra Vallgatan 18; 223 61 Lund; tel 046 – 13 83 00

Jan-Erik Hederås; Tranemansgatan 32; 252 49 Helsingborg; tel 042 – 14 03 91

Prat om litet av varje

INGVAR CHRISTOFFERSSON

John, Thomas och jag är nu igång och skriver. Vad som fascinerar mig mest är den översiktliga, allmänna delen av Smålands Flora och jag vill gärna åstadkomma något bra och lättläst i den. Från tidigare arbeten med naturvårdsprogram och andra publikationer vet jag, att olika kategorier av människor tycker om olika frågeställningar. Säkert kommer många att intressera sig mest för artnote-grafierna och utbredningskartorna medan andra kan vara minst lika roade av verkets allmänna del.

Geologi

Just nu håller jag på med en överblick över Smålands geologi. Det går bra att låna hem mycket material, till exempel berggrunds- och jordartskartor, men det väsentliga för en flora är ju inte, om grunden utgöres av den eller den bergarten och den eller den jordarten. Det viktigaste är i stället, hur geologin präglar floran på olika ställen. I detta fall kan närheten till grundvatten, exponering och kornstorlek spela en avgörande roll. Tänk bara på våra rullstensåsar, som går som ådror genom landskapet, och på många moränsuttningar.

Att det är sämst beställt med material, som direkt knyter floran till underlaget, framgår inte minst av tidigare landskapsfloror men kanske går det att åstadkomma något, om många med intresse för geovetenskap och geologi hjälps åt att titta. Ju fler som vill hjälpa mig med pusselbitar, desto bättre! Uppgifter om berggrund, jordarter, topografi, källor, meandrande vattendrag och mycket annat sätter jag värde på om Ni bedömer de är av väsentlig betydelse. Känner Ni dessutom till lokala geologiska beskrivningar, av gamla eller av nu verksamma författare? Hör då av Er.

Smålands botaniska utforskande

En annan uppgift, som jag börjat fördjupa mig i, är Smålands botaniska utforskande. Vi har ett antal stora botanister, t ex Carl von Linné (1707–1778), Elias Fries (1794–1878), Janne Zetterstedt (1828–1880) och Rikard Sterner (1891–1956), och om dem går det bra att läsa i den botaniska litteraturen. Dolda i bibliotekens arkiv kan det ligga många värdefulla upplysningar, t ex om Johan Forsander (1795–1866), som var verksam främst i Växjö. Om andra hittar man



bara i de förteckningar sida upp och sida ner över samlade växter, som gjorts upp i samband med Smålands Floras herbariegenomgångar. Var finns alla människorna bakom samlingarna? Många är glömda utom på orten – Ni som vet måste hjälpa mig att få tag i uppgifter om dem. Inte för att jag skall kunna skriva om alla men därför att jag skall kunna vaska fram väsentligheter om de rätta personerna som bör vara med i vår flora.

Om en botanist av litet ovanligt slag kan Ni läsa i min andra artikel, *En gräsfynd* (s 21 ff i detta nummer). Carl Torsten Holmström kommer knappast att få många rader i en samlad flora – men här är han i alla fall med. Birger Danielsson berättar på s 2 ff om botanister från Västervikstrakten.

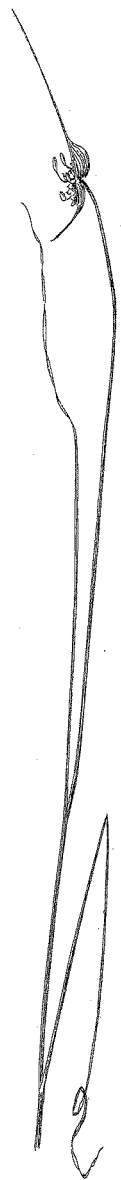
Den tidigare markanvändningen

Många faktorer med knytning till markanvändning och markhistoria, som i sin tur har betydelse för den flora och de vegetationstyper vi nu har, bör beaktas. Det gäller inte bara "vanliga" ingrepp som sentida jord- och skogsbruk. Många stora landskapsomvandlingar tänker vi idag sällan på. Ta gärna kontakt med mig, om Ni har kunskaper och funderingar kring exempelvis vad som hände med sjöarna i samband med sänkningarna, med myrarna i samband med torvtäkterna, med de små vattendragen vid utbyggnaden – och alla andra ingrepp. Är det för resten någon som har en beskrivning av en riktig gammaldags belesskog eller ett under många år betat skogsskärr?

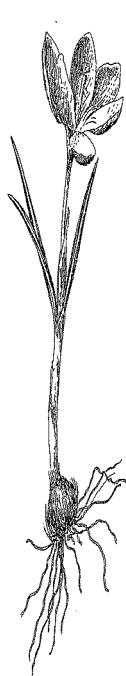
Torpväxterna

Jag har inte förlorat hoppet om att kunna skriva ett kapitel om ödetorpens växter. Många har gett mig material, andra har sådant i sina anteckningar och fler kan komplettera under 1994.

Det är emellertid bra, om Ni hjälper mig att få anteckningar från fler platser med en jämnare regional fördelning än dem jag nu har. *Nu finns också en inventeringslista, som jag och Åke Widgren funderat ut och gärna skickar till dem som vill delta i arbetet.*



Skogslök
ofta vid gamla ödetorp



Krokus

kvarsstående vid Ödetorp



Ödetorp

På baksidan av listan står några anvisningar. Det är om trädgårdsväxterna viktigt, att få reda på en del variationer, exempelvis enkla och dubbla former, primulor med dubbel krona, konstig färg osv. Jag söker inte riktigt vilda växter, men förr som nu hände det att man planterade in vilda arter, kanske för att de slog ut tidigt eller för att de bara såg ovanliga ut. Om man finner en vild växt i en trädgård och den i övrigt saknas i trakten bör man naturligtvis anteckna den.

Brandfält

Här i Kronobergs län finns nu tio väl spridda brandfält, som Anette Andersson och jag inventerat 1992 eller både 1992 och 1993. Vi kommer att följa vegetationsutvecklingen så länge vi har nytta av arbetet för floran. Rapportera och hjälp oss, om det brinner i Jönköpings och Kalmar län också! Som vi berättat i tidigare artiklar är det inte bara *svedjenäva* man numera överraskar på brandfält.

Allt det jag nu skrivit om låter kanske fantastiskt och vansinnigt – Ingvar blir säkert inte klar med floran före sin död, tänker Ni! Det vore förargligt men lägg märke till att jag inte vill ha några nya arbetsområden utan möjlighet att med Er hjälp göra "mina" kapitel i floran fullständigare och bättre. Jag hoppas alltså Ni tolkar denna uppsats rätt.

Ingvar Christoffersson; Götradsgratan 8; 341 39 Ljungby

Brunrör, madrör och ängsrör i södra Småland

ÅKE WIDGREN

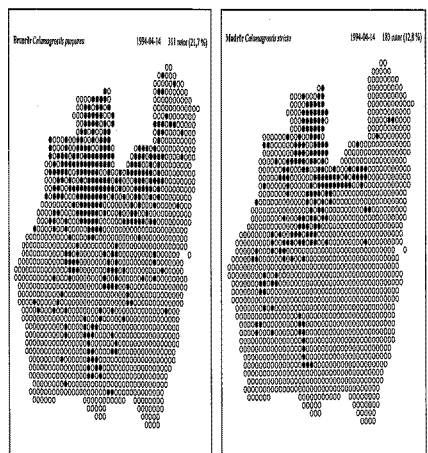
Rör-släktet *Calamagrostis* är ett av våra mest komplicerade grässläkten med ibland svårbestämbara arter och ett flertal variabla hybrider. Av särskilt växtgeografiskt intresse i Småland är *brunrör*, *madrör* och *ängsrör* som alla har nordlig tyngdpunkt på utbredningen. Specialinventeringar i Åsnenområdet 1992 och 1993 har visat att alla tre har större utbredning i södra Småland än vad som tidigare varit känt. Beskrivningarna i floror som Krok & Almquist (1984), Lid (1987) och Mossberg (1992) är bristfälliga vad gäller främst *brunrör* och *ängsrör*, vilket också förklarar varför de i viss mån har blivit förbisedda i inventeringsarbetet. För alla tre gäller att flertalet skiljekarakterer, främst mot *grenrör*, är relativa och ofta överlappar varandra.

Skiljekarakterterna i den avslutande tabellen bygger helt på erfarenheter från södra Småland.

Thomas Karlsson har bidragit med värdefulla synpunkter.

Brunrör *Calamagrostis purpurea*

Brunrör är ganska vanlig i norra Småland utom vid kusten. Utbredningen glesnar mot söder där dock en koncentration, ca 20 inventeringsrutor, finns inom Mörrumsåns vattensystem vid främst sjöarna Åsnen och Salen. Arten är sedan gammalt känd från området, men bara med ett par lokaler. Vid de nämnda sjöarna påträffas den nästan uteslutande på steniga sjöstränder, ibland i mycket exponerade lägen, mera sällan i strandskog men alltid nära strandlinjen. Den växer ofta tillsammans med *grenrör* men bildar inte så stora och bladiga bestånd



som denna. Brunrör är apomiktisk, d v s sätter frön utan befruktning och bildar sällan fertilt pollen.

Karaktärer:

Brunrör kan närmast förväxlas med *grenrör*. Den är ganska variabel i utseendet. Intermediära former som möjligen är hybrider kan förekomma. Brunrör lär, trots att den är apomiktisk, kunna befruktas med pollen från *grenrör* (Hylander 1953, Nordisk kärlväxtflora 1). Med lite träning går det dock bra att skilja arterna åt och de habituella karaktärerna är ganska goda. Brunrör är alltid styvare i växtsättet, ofta med något uppåtriktade blad. Blad- och stråfärgen är blågrön, och vippan kraftigare purpurfärgad än hos *grenrör*. Vidare är ståndarknapparna smala och gula (*grenrör* har x-formiga och violetta), och borstet är grovt och fäst strax nedanför spetsen på ytterraggen.

Ett par artkaraktärer som framhålls i flororna är lömska. Snärpet uppges alltid vara mycket långt, 8–10 mm, spetsigt och upprispat. I verkligheten är det ofta kortare, särskilt på mindre strån, och i slutet av sommaren dessutom många gånger trasigt och svårt att mäta på ett rättvisande sätt. Bladen uppges oftast vara kala. I verkligheten är håriga blad ganska vanliga. Däremot har brunrör åtminstone några ljusare, kraftigare och strävare bladnervar än *grenrör*, samt strävare strå och vippgrenar. Strävheten kommer av små ljusa borst som lätt kan ses i lupp.

Madrör *Calamagrostis stricta*

Madrör är ganska vanlig i norra och nordvästra Småland i ett band från Tranås och Eksjö mot sydväst till norra Sunnerbo. I den sydöstra halvan av landskapet saknas arten helt bortsett från ett område (11 inventeringsrutor) kring Salen och västra Åsnen där den är vanlig och sedan gammalt känd från ett par lokaler. I det sistnämnda området växer madrör främst i öppna strandkärr och svagt-måttligt betade strandnära fuktängar, mera sällan på exponerade moränstränder och i gles strandskog. Madrör bildar ofta vidsträckt men glesa bestånd och växer gärna tillsammans med *grenrör* och *ängsrör*.

Karaktärer:

Madrör är väl beskriven i flororna och vållar sällan några problem. Den skiljer sig vanligen mycket klart från *grenrör* men kan däremot förväxlas med hybriden *ängsrör* (se s 14). Madrör är vanligen ganska lågvuxen, 30–50 cm, men kan i konkurrens med



madrör

högre vegetation bli upp till 80 cm hög. Stråna består av få ledstycken, sällan fler än tre. Bladen är smala, 2-4 mm, med mycket kort behåring och täta tydligt upphöjda nerver (se fig här nedan). Snärpet är kort och trubbigt. Ytteragnens borst är fäst nära mitten och ytterblomfjället är nästan helt örtatart.

Ängsrör *Calamagrostis canescens* × *stricta*

Hybriden mellan *grenrör* och *madrör* är i Småland endast känd från ett begränsat område (9 inventeringsrutor) vid Salen och västra Åsnen, som helt sammanfaller med utbredningen för *madrör*, samt en isolerad förekomst nära Nässjö. Då ängsröret är mycket lätt att förbise kan man gissa att det också är något mera spritt i Småland. Ett fåtal äldre uppgifter finns från landskapet: Alvesta 1874, Döderhult Em 1880-talet samt Skatelöv på en ö i Åsnen mitt emot Kittegården 1903. Den sistnämnda lokalen hittades av botanisten L. M. Neuman som benämnde ön "Calamagrostisholmen". Förutom ängsrör hittade han där även hybriderna *grenrör* × *bergrör* och *piprör* × *bergrör*. Ängsrör påträffas i Salen-Åsnenområdet i samma naturtyper som *madrör*, d v s främst i öppna strandkärr och fuktängar där den ibland tillhör de dominerande växterna. Den växer här nästan alltid tillsammans med eller nära de båda föräldraarterna.

Karaktärer:

Ängsrör är tyvärr mycket bristfälligt beskriven i flororna och är utan träning svår att skilja från *madrör* och *grenrör*. Den uppges vara mångformig. I södra Småland är den habituellt ofta lik *madrör*, d v s växer i spridda glesa bestånd, är inte särskilt grenig och ger ett ganska smalt och styvt intryck. Även mera grenrörslika exemplar har dock hittats. Ängsrör har normalt klart fler ledstycken än *madrör*. Bladen är intermediära i bredd och har ganska tydligt upphöjda nerver med, till skillnad från *grenrör*, gles ojämn behåring av både korta och långa hår (se fig här nedan). Säkrastr är blomkaraktärerna, d v s borstets placering på ytteragnen, blomhårens längd och ytterblomfjällets struktur (se tabell s 15).



Schematisk bild föreställande blad i tvärsnitt (översta stråblad).

Madrör (t v) har tydligt upphöjda korthåriga nerver.

Grenrör (t h) har svaga tät långhåriga nerver.

Ängsrör (i mitten) har relativt kraftiga nerver med både korta och en del långa hår

Karaktär	Brunrör	Grenrör	Madrör	Ängsrör
Växtsätt	Styvt strå med snett uppåtriktade blad. Ofta grenig	Ganska vek med hängande blad. Rikt grenig	Ganska styv. Föga grenig	Ganska styv. Ibland grenig
Vippa	Ofta lång, yvig, ibland smalare. Mörkt violett-brunlila	Ganska gles och yvig. Blåaktigt brunlila	Tät och smal. Gråbrun	Ganska smal. Gråbrun-brunlila
Blad- och stråfärg	Ljust blågrön	Grön	Grön	Grön
Ledstycken	5-8	5-8	2-4	4-6
Snärp	4-10 mm spetsigt	2-4 mm relativt trubbigt	1-2 mm trubbigt	1-4 mm trubbigt
Bladbredd	4-9 mm	3-6 mm	2-4 mm	3-5 mm
Bladnerv	Relativt tydligt upphöjda, glesa och ljusa nerver	Oftast ganska svaga otydliga nerver	Tydligt upphöjda täta nerver	Relativt tydligt upphöjda låta nerver
Bladbehåring på översta blad	Kal eller hårig	Oftast rikligt med långa ljusa hår	Mycket korta hår på nerverna	Giest-öjämmt hårig med långa och korta hår
Strävhet på stråblad och vippgrenar	Oftast mycket sträv	Mindre sträv	Mindre sträv	Mindre sträv
Ståndarknappar	I-form, gula	X-form, mörkvioletta	X-form, blekvioletta	I-form, gula
Blomhår	Längre än ytteragn	Längre än ytteragn	Kortare än ytteragn	Liklånga med ytteragn
Blomborst	Kort, fäst strax nedom spetsen av ytteragnen	Kort, fäst i spetsen av ytteragnen	Långt, fäst strax under mitten av ytteragnen	Ganska långt, fäst vid mitten av ytteragnen
Ytterblomfjäll	—	Hinnartat	Örtartat	Har bred hinnkant
Skärmfjäll	Smalt, spetsigt	Smalt, spetsigt	Brett	Intermediärt

Kring ett vägbygge i Vimmerby-trakten

BIRGER DANIELSSON

"Jag har bott vid en landsväg i hela mitt liv" sjöng Edvard Persson på sin tid. Min egen röst lämpar sig knappast för sång, och vid vägen Spångenäås-Totebo har jag bara bott ett par år. Denna berg- och dalbana till grusväg rätades äntligen för tre-fyra år sedan och är nu fullt farbar i lagiga 70 kilometer i timmen.

Vägförvaltningen är numera skyldig att ta naturvårdshänsyn och beakta kulturminnen. Vid mindre vägbyggen kontaktas då berörda ideella föreningar på orten. Så skedde även i detta fall. Eftersom jag trafikerat vägsträckan i 25 års tid på väg till sommartorpet, ombads jag av naturskyddsföreningen att lämna synpunkter till vägförvaltningen i Kalmar.

En ekbjässe och en martall

Det var främst två objekt vi ville skona. Utefter vägsträckan finns en del yngre ekskog, men vid kommungränsen Vimmerby-Västervik växte i vägkanten en med traktens mått mätt riktig *ekbjässe* med åtminstone 300-400 år på nacken, kanske mer. Den ville vi spara. Vidare fanns i vägkanten strax väster om Totebo sam-



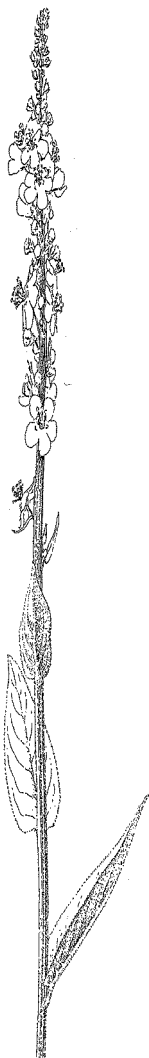
hätte ett stort klippblock med en drygt två meter hög *martall* mitt uppå. Dessa två objekt visade jag på platsen för ansvarige vägingenjören, som lovade ta all möjlig hänsyn.

När den nya vägsträckningen började ta form befanns att blocket med tallen stod precis mitt i nya vägbanan. Bengt Carlssons teckning visar klippblocket strax före "Big Bang". Därmed försvann ett trevligt blickfång – flyttblocket från istiden och martallen med 98 läsbara årsringar på en stam om åtta centimeters diameter.

Samma öde skulle möta eken hade vägplanerna tänkt. Men en skogshuggare som skulle röja för den nya vägen, slog larm när han såg att trädet måste fällas, och en uppretad skara hembygdsfolk lyckades avstyra dumheterna i sista stund. Vägen gick faktiskt att bredda åt andra hållet! En tanke smyger sig osökt på: vägförvaltningen tar pliktskyldigast de obligatoriska kontakterna och kör sedan på som om ingenting hänt (deras hantering av "Smalspåret" utanför Västervik nyligen avskräcker!). Vid planering av större vägar kopplas dock numera särskilda konsulter in, som inom parentes sagt gärna kontaktar Smålands Flora!

Nya arter

Något år efter ett avslutat vägbygge brukar kanterna blomma upp av allehanda pionjäer, så även här. Ståtliga *kungsljus* och *fingerborgsblommor* sågs lätt från bilen. Jag har inte varit i tillfälle att fingranska hela den nya sträckan, men mellan Blågå och Spångenas där jag numera bor har jag inte undgått att se den riktiga förekomsten av *kamomill* och *åkerven*. Båda arterna är sällsynta i trakten och har naturligtvis kommit in med gräsfröet vid insådden av vägsälanterna. Detsamma gäller *korsningen mellan gulsporre och strimsporre* som växer på några ställen. Märkvärdigt nog har inte någon av föräldraarterna hängt med. Mera av en slump påträffade jag några vipphärande strån av *sundlösa* på vägsälanten ett par hundra meter väster om Blågå hållplats (smalspåret), men arten har inte återkommit där.



mörka kungsljus

Vid en slinga av gamla vägen alldeles där jag bor upptäckte jag förra våren några exemplar av *vingpimpinell* på en torr slänt. Arten som alltså kan ha funnits ganska länge där, är ny för norra Kalmar län. Däremot har vi sex fynd av *pimpinell*, den andra underarten. Närmast växer denna på banvallen vid Spångensås. Därmed har jag förstås kommit lite ur spår från vägbygget...

Birger Danielsson; Bläddra; 598 95 Vimmerby

Ny botanisk förening i Blekinge

I och med att inventeringsarbetet för Projekt Blekinges Flora nu är avslutat, kommer vi att bilda en förening som en fortsättning för intresserade botanister. De som är intresserade kan höra av sig till:

Lars Fröberg
Botaniska Museet
Östra Vallgatan 18
223 61 Lund
tel: 046 - 10 89 07

Årsmötet 1994

Smålands Floras årsmöte är 1994 förlagt till det vackra Trollebo i Vetlanda kommun **fredagen den 8 juli – lördagen den 9 juli**. Förhandlingarna sker under fredagskvällen och då blir det dessutom föredrag och bildvisning om det pågående arbetet med skrivandet av Smålandsfloran.

Under lördagen exkurerar vi i Ramkvillaområdet, där vi får se vackra utblickar över landskapet, byar med äldre odlingslandskap, vågmiljöer och rikkärr. Vi gör även ett besök i Hörnebo mäktiga skifferbrott.

Väl mött i Trollebo!

Styrelsen

Rapport från nyckelbiotopsinventeringen i Vetlanda

THOMAS GUSTAFSSON, MONIKA MÖRK

Inventeringen i Jönköpings län startade i Vetlanda kommun våren 1993. Den utförs av särskilt utbildad personal vid skogsvårdsstyrelsen och beräknas pågå t.o.m. 1997. Vetlanda kommun räknar man med att klara av under 1994.

Årets arbete startade med att bilda en arbetsgrupp inom kommunen, där kommunekolog, jägare, ornitologer, skogsfolk, markägare samt vi botaniker var representerade. Inventerare i länet är Åke Eckerbohm från Sävsjö, Thomas Gustafsson från Värnamo samt Åke Gustafsson från Aneby. Dessa har fått tillgång till inventeringsmaterial från Smålands Floraprojektet i form av listor över signalarter och rödlistade arter. Listorna innehåller uppgifter om arter, läge samt vem som inventerat. Vidare har vi haft ekskursioner där vi har bytt uppgifter och erfarenheter samt tagit del av metodik för nyckelbiotopsinventeringens utförande.

Vid årsskiftet var ca. 45 000 ha inventerade. 261 områden är besökta varav 66 bedömts vara nyckelbiotoper. Kommunen har delats upp mellan inventerarna i tre delområden eller topografiska kartblad. De hittills mest intressanta biotoperna hittar man i de södra delarna av kommunen. Anledningen till detta finner man sannolikt i områdets starkt kuperade terräng med branter, skuror, dråg, sumpskogar och bäckraviner, vilka just är typexempel på nyckelbiotoper. Sådana områden har ofta av naturliga skäl skonats från kalavverkningar och kan därför ha kontinuitet av vissa trädslag eller död ved etc. Vidare skapas här stabila fukt- och skuggförhållanden som inte förekommer i det övriga skogslandskapet. Andra biotoper som är relativt vanliga i denna kommun är igenväxande ängsmarker med gamla hammelträd samt rester av betespräglad bondeskog. En för trakten speciell biotop är s.k. kvillområden, som finns i en del större vattendrag. Dessa biotoper är ofta fina växtplatser för t.ex. *saxu*. En annan faktor som befrämjar förekomsten av värdefulla biotoper och artrikedomen är naturligtvis kalk- och grönstenspåverkan vilken är störst i de centrala och sydvästra delarna av kommunen samt i delar av Stenbergas socken.

Signal- eller indikatorväxter

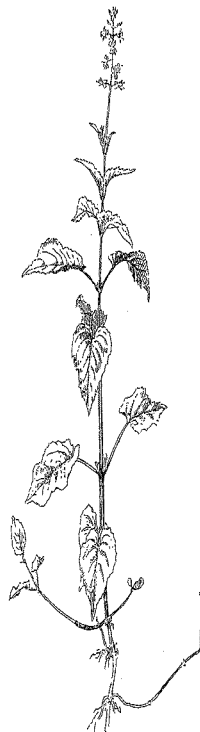
Inom nyckelbiotopsprojektet lägger man tyvärr inte så stor vikt vid kärlväxter som signal- eller indikatorväxter av skäl som att man endast kan använda dem under en kort tid av vegetationsperioden och att kärlväxter sällan berättar någonting om kontinuitet och beståndshistorik, begrepp som är mycket centrala när det gäller artbevarande och fastställande av hotade biotoper. I stället använder man sig av andra växtgrupper som trädlevande lavar, mossor samt ved- och marksvampar.

Inventeringsresultat

När det gäller inventeringsresultatet i artsammanhang, så har det hittills inte framkommit några uppteendeväckande fynd på kärlväxtsidan, utan de mest intressanta fynden finns att hämta bland mossor och lavar. Nämnas kan för lavar: flera nya fynd av *Gyalecta flotowii*, *Gyalecta ulmi almlav*, *Arthonia spadicea*, *Bryoria bicolor brokig tagellav* och ett fynd av *Bacidia rosella*. För mossorna har 3 nya lokaler för *Trichocolea tomentella dunmossa* och enstaka fynd av *Plagiothecium latebricola alsidenmossa* samt *Anastrophyllum hellerianum vedrappmossa* noterats. Samtliga av ovan nämnda arter är rödlistade.

Bland kärlväxterna kan nämnas att påfallande många biotoper med dvärghäxört, strutbräken, skärmstarr och trolldruva

växande tillsammans har hittats. Glädjande kan också vara att samtliga av dessa arter även har påträffats i områden som varit starkt påverkade av mänskliga störningar. Andra arter som förekommer i nyckelbiotopsobjekt är myska, myskgräs, ögonpyrola, spindelblomster, nästrot, skogsknäpprot, rödsyssla, lundarv, lundtrav, hässlebrodd, vispstarr, svartbräken, desmeknopp, vätteros, kambräken, gaffelbräken, ryl, lungört, repstarr, fälvedel, kransrams, rödblåra, skogstry, tibast och springkorn. Följande arter är noterade men ej knutna till någon



dvärghäxört



nästrot



ryl

biotop: granbräken, storgröe, skogsklocka och *giospira* (från Smålands Floras listor).

Sammanfattningsvis kan sägas att inventeringen i de södra delarna av kommunen hittills väl uppfyllt förväntningarna. Ett flertal okända områden med rödlistade arter har påträffats. Även om det i de flesta fall är mossor, lavar eller svampar som noterats så innehåller säkerligen många av dessa nyckelbiotoper spännande utmaningar för amatörbotanisten. En grov uppskattning skulle kunna vara att av nyckelbiotoperna i Jönköpings län kommer 25-30% att påträffas i Vetlanda kommun.

Till sist, målsättningen med inventeringen är ju att hjälpa markägare med att skydda och bevara hotade och känsliga arter. Det är därför värdefullt om den ideella naturvården kan bidra med kunskap och

information, men det är också viktigt att allmänheten visar respekt och tar hänsyn till markägarnas intressen och areella näringar. Bästa resultatet uppnås alltid om hänsyn kan tas i samförstånd.

Thomas Gustafsson; Skogsvårdsstyrelsen; Värnamo

Monika Mörk; Gävostigen 19; 574 39 Vetlanda; kontaktperson för botanikerna

Ett grästynd

INGVAR CHRISTOFFERSSON

En gång höll Tagels vackra gård i Rydaholms socken på att bli berömd även i den botaniska litteraturen. Bara för det lilla gräs, som vi numera vet heter *Poa supina*, trampgröe.

Fröken på Tagel, Adelheid von Schmiterlöf, höll konstens fana högt. Hon var vän med den tidens storheter inom litteratur och konst, bl a Ernst Norlind, Anders Österling, Axel Thörneman, Karl Kyhlberg och Tora Vega Holmström.

Tora Vega hade en bror, som hette Carl Torsten. Han kallades oftare CTH och var redaktör för Handeltidningen i Göteborg. Till den titeln kunde han lägga författare, konstnär, naturvetare, naturiakttagare och jägare. I den vackra Boken om CTH, beskrivs han som "lika stor som bild- och ordkonstnär, en lerd inom naturhistorien och en av tidens underfundigaste humorister, en av de yppersta naturskildrare vi haft, jämförbart endast med Linné och Darwin". CTH är mest känd för sina insatser i Våra fåglar i Norden men hans märkligaste verk är ändå den lilla boken Gramina. Alla dess dikter beskriver olika gräsarter. Den är unik i Sverige, kanske i hela världen.

En av dikterna har titeln *Poa annua*. Detta gräs heter som bekant på svenska *viigröe*, är likt *sengröe* men oerhört vanligt och följer överallt människan i spåren. Det tycks ha uppkommit i kontakt med henne och har ingen vild stamform. Det håller sig grönt och blommande även under vintern och ger mängder av frön. Jag citerar Holmströms dikt:

Var vi sleto en stig, var vi bundo vår häst,
var vi tände för gröda vårt svejdande bål,
var vi bände i stenbunden mark med vårt stål
där var Viigröe objuden gäst

De har följt oss som hund över vid latitud
dessa vittnen som trampades ned av vår häl
dessa blonda små liv som har blodgrönt till själ
och all människans färdset till gud

De har följt oss som vore de barn av vårt steg
som om daggfrisk de kände vårt anletes svett.
Och nu teckna de lyst var vår drift har oss lett
över markens förbannelses leg.



Jag har lust att tro, att dikten om *viigröe* skrivits på Tagel. CTH studerade i varje fall dess förekomster där med särskilt intresse, fann variationer i plantornas utseende och funderade över deras systematiska ställning. Han samlade också prover till olika universitet. Ett av dem åtföljdes av ett brev till grässpecialisten och professorn Otto R. Holmberg i Lund.

Brevet är daterat Tagels gård den 21/5 1913. Han skriver bl a: "Af gammalt intresserad af gräsen särskilt, har jag ägnat lilla annua många granskande blickar... Men jag vet mig ej förut ha funnit en form sådan som denna. Från min amatörståndpunkt förefaller den anmärkningsvärd genom sina långa, rotslående jordlöpare... Intressant förefaller det mig att den redan vid en flyktig granskning skiljer sig från den vanliga typen genom sin mera gulgröna färg och de något spensligare jämnhöga stråna. Den reducerade vippan med ensamt sittande smågrenar är väl på mager botten en vanlig variation, de öfverallt korta snärpen kanske också".

På etiketten till det exemplar, som Holmström skickat till lundaprofessorn, har han skrivit *Poa annua* var. *reptans* och ifrågasätter om den inte borde vara berättigad åtminstone rangen som särskild form. Holmberg kom emellertid på avvägar och "rättade" bestämningen till *berggröe*.

1934 upptäckte professor Nannfeldt att vår *viigröe* tillhörde två arter, *viigröe* och *trampgröe*. Han lånade material från andra museer och från C. T. Holmström själv. Det senare kom honom väl till pass. I ett brev skriver han att "allra intressantast är att redaktören inte blott samlat de båda gräsen utan också deras



vigröe
Poa annua

trampgröe
Poa supina

Poa infirma

hybrider och hållit i sär dem från föräldraarterna". Holmström hade som många gånger förr avslöjat sin blick för små men karaktäristiska olikheter.

Lundaprofessorn Holmberg missade alltså ett roligt fynd, vilket Thomas Karlsson noterat i samband med herbariegenomgångarna. Hade professorn varit litet mera skärpt hade han kunnat beskriva *trampgröe* från Tagel redan 1913 i stället för att överlåta nöjet till kollegan Nannfeldt i Uppsala tjugotvå år senare.

Jag nämnde att *vigröens* uppkomst och spridning varit beroende av människan och att någon riktigt vild form inte finns. Enligt en teori har *trampgröe* korsat sig med en annan *Poa*-art, *Poa infirma*, med samma antal kromosomer. De båda arternas kromosomuppsättningar har adderats till varandra, och vi har fått en fertil avkomma med 28 kromosomer.

Vigröe förenar arvsanlag från två olika arter med anpassning till olika miljöer. Den blir därför hårdig och nästan oförsämlig påträngande. *Poa infirma* har stannat kvar i Medelhavsområdet och vår *trampgröe* är inte alls framfusig utan trivs fortfarande bäst på fast men fuktig mark i skuggiga lägen. Till exempel på stigarna kring Tagel i de fågra slutningarna ner mot sjön Rymmen.

Ingvar Christoffersson; Götradsgratan 8; 341 39 Ljunghy

2000

Innehållsförteckning

- 1 *J. Christoffersson*: Nu skriver vi!
- 2 *B. Danielsson*: Ur den botaniska 1700-talshistorien från norra Kalmar län
- 6 *J. Christoffersson*: Gamla växtnamn i Småland 3
- 9 *I. Christoffersson*: Prat om litet av varje
- 12 *Å. Widgren*: Brunrör, madrör och ångsrör i södra Småland
- 16 *B. Danielsson*: King ett vägbygge i Vimmerby-trakten
- 19 *T. Gustafsson, M. Mörk*: Rapport från nyckelbiotopsinventeringen i Vettlanda
- 22 *I. Christoffersson*: Ett gräsfynd